

Miehen paikka perheessä – venäläisten maahanmuuttajanaisten kokemuksia miehen paikasta perheessä Venäjällä ja Suomessa

Pirjo Pöllänen



Tiivistelmä

Artikkelissa tarkastellaan miehen paikkaa perheessä venäläisten suomalaisen miehen kanssa avioituneiden maahanmuuttajanaisten kertomusten ja aikaisemman venäläisestä perhekulttuurista tehdyn tutkimuksen valossa. Neuvostoliiton hajottua ja naisten menettäessä asemiaan työmarkkinoilla ovat venäläiset naiset hakeneet uudenlaisia ratkaisuja lastensa ja itsensä taloudellisen turvallisuuden takaamiseksi. Yksi tällainen ratkaisu on ulkomaille avioituminen. Venäläis-suomalaiset avioliitot ovatkin yleistyneet Neuvostoliiton hajoamisen jälkeen. Aikaisemman tutkimuksen mukaan venäläinen mies on poissaoleva tai marginaalinen venäläisen äidin ja lapsen (sekä isoäidin) muodostamassa perheyhteydessä. Suomeen muuttaneiden maahanmuuttajanaisten kertomuksia peilataan tässä artikkelissa aikaisemman tutkimuksen tuloksiin. Maahanmuuttajanaisten teema-

Pirjo Pöllänen, YTM, assistentti, Joensuun yliopisto, yhteiskunta-politiikan laitos. Kirjoittaja valmis-telee väitöskirjaansa venäläisistä maahanmuuttajanaisista ja heidän käsityksistään äitiydestä kahden kulttuurin kohdatessa venäläis-suomalaisten perheiden arjessa.

haastatteluiden kautta etsitään vastausta myös kysymykseen, onko suomalainen mies venäläisen äidin ja lapsen perheessä ”puuttuva kolmas”.

Johdanto

Venäläisessä perheessä isän (miehen) paikka on tutkimuksissa tulkittu näkymättömäksi tai marginaaliseksi. Tutkimukset venäläisistä perhevastuista osoittavat, että äidit ovat venäläisten perheiden ensisijaisia vastuunkantajia. Palkkatyö on nähty venäläisen miehen ainoaksi velvollisuudeksi perhettä (vaimoa ja lapsia) kohtaan. Venäläisen perheen keskiön muodostaa äidin, lapsen ja isoäidin välinen kolmiyhteys (Issoupova 2000, 31; Rotkirch 1997, 246-247; Castren 2001, 94). Miehet eivät siis tutkimusten mukaan ole olleet venäläisessä perheessä näkyviä sen kummemmin isinä kuin aviomiehinäkään. Kuitenkin venäläisillä naisilla on ollut ja on edelleen halu hankkia itselleen mies. Anna Rotkirch (1997, 251) toteaa Holmgreniin viitaten, että venäläisillä naisilla on paradoksaalinen suhtautuminen perheeseen, mikä näkyy muun muassa siinä, että he puhuvat miehen tarpeellisuudesta ja tuntevat olonsa vajaiksi ilman miestä, mutta samaan aikaan heillä

on kyky ja tottumus ratkaista niin taloudellisia kuin sosiaalisiakin ongelmia itsenäisesti ilman miehen tukea.

Venäläisten miesten poissaolo perheistä on ollut myös konkreettista. Muun muassa sodat ja miesten ennenaikaiset kuolemat esimerkiksi alkoholikäytön vuoksi, ovat usein jättäneet miehen paikan venäläisessä perheessä tyhjäksi. Nyky-Venäjällä naiset ovat etsineet uusia ratkaisuja täyttääkseen tyhjäksi jääneen miehen paikan. Yksi tällainen ratkaisu on ulkomaille muuttaminen. Tässä artikkelissa selvitan aikaisemman kirjallisuuden ja venäläisten suomalaisten miesten kanssa avioituneiden maahanmuuttajanaisten teema-haastattelujen kautta sitä, mikä on miehen paikka venäläisen äidin ja lapsen välisessä suhteessa, ja mitä miehen paikalle tapahtuu silloin, kun venäläinen nainen solmii parisuhteen suomalaisen miehen kanssa?

Artikkeli perustuu aikaisempaan, lähinnä englanninkieliseen, venäläisestä (neuvostoliittolaisesta) vanhemmuudesta tehtyyn tutkimukseen sekä venäläisiltä maahanmuuttajanaisilta keräämäni haastatteluaineiston kokeilevaan analyysiin. Analyysissäni olen reflektoinut aikaisemmasta tutkimuksesta esiin nostamia-

ni teemoja ja käsitteitä kahden maahanmuuttajanaisen litteroituun teemahaastatteluun. Lisäksi aineistoni käsittää toistaiseksi litteroimattomia haastatteluja, joita en kuitenkaan tässä artikkelissa ole systemaattisesti analysoinut. Haastateltavinani on sellaisia Suomeen muuttaneita venäläisiä naisia, jotka elävät tai ovat eläneet parisuhteessa suomalaisen miehen kanssa, ja heidän kertomustensa kautta peilataan miehen paikkaa perheessä toisaalta Venäjällä ja toisaalta Suomessa. Tarkastelen artikkelissa neuvostoperhettä ja venäläistä perhettä sekä historiallisesta perspektiivistä että maahanmuuttajanaisten kertomusten kautta. Historiallinen jäsenyykseni ei kuitenkaan ole kronologinen, enkä tarkastele perhettä vuosikymmen vuosikymmeneltä, vaan olen valinnut artikkelin teemoiksi (1) isyyden rajoittumisen biologiseen isyyteen, (2) isättömät lapset, (3) venäläisen miehen suhteen alkoholiin, (4) uuden isyyden sekä (5) suomalaisen miehen paikan venäläisen naisen elämässä. Artikkelini toimii pohjana venäläisistä maahanmuuttajanaisista tekeillä olevalle väitöskirjalleni, joten olen jäsentelyissäni pyrkinyt tarkan kronologisuuden sijaan tuomaan esiin ne teemat, joilla on yhteys tämän päivän venäläiseen perhetutkimukseen ja maahanmuuttajanaisten arkielämään venäläis-suomalaisessa perheessä.

Venäläisen miehen paikka perheessä historian valossa

Tsaarinajan Venäjällä vallitseva perhekäsitys oli patriarkaalinen. Käsitys miehestä perheen pääna kumpusi ortodoksisuudesta ja

vallitsi erityisesti talonpoikaisperheissä (Kukhterin 2000, 72; ks myös Kotovskaia ja Shalygina 1996, 129). Vallankumouksen jälkeisessä Neuvostoliitossa patriarkaalisuuden kyseenalaistaminen oli vastareaktio tsaarinajan ideologialle (Kukhterin 2000, 72). Isän paikka neuvostoperheessä oli näkymätön, sillä työ oli neuvostomiehen elämän keskeisin tehtävä (Kukhterin 2000, 80). Toisaalta isän paikka saattoi jäädä myös konkreettisesti tyhjäksi, sillä esimerkiksi Stalinin puhdistusten aikana moni perhe menetti isänsä, ja myöhemmin toisen maailmansodan aikana isiä kuoli sodassa (Kiblitkaya 2000, 56).

Vanhemmuus oli vallankumouksen jälkeisessä Neuvostoliitossa niin miehille kuin naisillekin valtiollinen tehtävä (Kukhterin 2000, 80). Lapiduksen (1978, 234) mukaan neuvostojohtajat kohtelivat perhettä instituutiona, jonka katsottiin mukautuvan julkisen vallan (public policy) vaatimuksiin varauksettomasti. Neuvostoliitossa kommunistinen ideologia oli yhteiskuntaa läpileikkaava teema, joka tuli huomioida myös lasten kasvatuksessa. Niin miesten kuin naistenkin keskeisin tehtävä oli kommunistisen yhteiskunnan rakentaminen (Tartakovskaya 2000, 119). Tähän kommunistisen yhteiskunnan rakentamiseen kuului se, että yhteiskunnan jäsenet tuottivat uusia sukupolvia – vanhemmuus oli valtiollinen velvollisuus (Kukhterin 2000, 80; Goldman 1993, 257; Issoupova 2000, 31). Perheen ja ihmisten yksityisyys oli Neuvostoliitossa valjastettu kommunistisen yhteiskunnan palvelukseen (Tartakovskaya 2000, 119). Uusien sukupolvien

tuottaminen tarkoitti ensinnäkin lasten siittämistä ja synnyttämistä, mutta toiseksi neuvostolapset tuli kasvattaa kommunistisiksi kansalaisiksi.

Neuvostoliitossa sukupuoliero oli näkyvä ja yhteiskuntaa hallitseva ideologia, jonka kautta yhteiskuntaa rakennettiin (Ashwin 2000, 1). Ashwinin mukaan sukupuoli oli Neuvostoliitossa selkeä kategoria, jonka edellyttämällä tavalla osallistuttiin yhteiskunnan rakentamiseen. Sosialistisessa neuvostoyhteiskunnassa miesten ja naisten tehtävät olivat sukupuolittuneita niin, että naisten tehtäviin kuului palkkatyön ohella perheestä ja kotitöistä huolehtiminen, kun taas miesten tehtävät rajoittuivat julkiseen tilaan – heidän tehtävään oli palkkatyö (Ashwin 2000, 1; Attwood 1996, 96). Tätä kuvaa mm. haastateltavani kertoessaan ensimmäisestä avioliitostaan Ukrainassa:

”Ensin ajattelet lasta, että se hänen tarpeet ja sit vasta omat tarpeet. ... se siellä päin, siellä ensimmäisessä avioliitossa, se lapsen kaikki oli vaan minun ... minun mielestä. Koska hän (ex-mies PP) ei paljon osallistunut, hän vain kävi töissä ja minä kaikki hoitelin, että se lapsi on kunnossa.”

Isyyden rajoittuminen vain biologiseen isyyteen

Isyys (biologisena) virallisena tehtävänä kuului neuvostomiehen velvollisuuksiin, sillä kuten Kukhterin (2000, 80) toteaa, niin vanhemmuus oli vallankumouksen jälkeisessä Neuvostoliitossa myös miehille valtiollinen tehtävä. Vanhemmuuden kategoriassa isyys rajoittui neuvos-

toyhteiskunnassa kuitenkin vain biologiseen/viralliseen isyyteen.¹ Koska äidit olivat neuvostoperheen moraalisia ja taloudellisia kaitsijoita, niin ei isyydelle juurikaan ollut tilaa vanhemmuuden kategorian sisällä (Rotkirch 1997; Kukhterin 2000; Zdravomyslova 1996). Maahanmuuttajanaisten haastattelujen perusteella voidaan jopa ajatella, että isien poissaolo äidin ja lapsen välisessä suhteessa alettiin Neuvostoliitossa tuottaa jo sairaaloiden synnytysosastoilla. Isät eivät päässeet neuvostoyhteiskunnassa katsomaan lastaan ja vaimoan synnytysosastolle – puhumattakaan synnytykseen osallistumisesta. Informanttini kertoo tilanteesta, joka Neuvostoliitossa oli vallitseva:

”Tietysti se, että se synnytysosasto suljettu paikka, että sinne ei pääse kukaan, läheinen. Kukaan ei pääse, että ikkunasta vaan pystyy eka kerroksessa. Että ei oo ketään läheistä, että se on huono juttu.”

Äidin laajan perhevastuun ohella neuvostomiehen isän vastuuta vähensi valtion vahva läsnäolo perheen elämässä. Koska julkinen lastenhoitojärjestelmä oli hyvin organisoitua, eivät isät yleensä osallistuneet lasten hoitoon ja kasvatukseen. Kukhterin (2000, 80) onkin todennut, että lastenhoito oli Neuvostoliitossa miehille ajanviete leipätyön ohella. Zdravomyslovan (1996, 46) mukaan isyyttä ei neuvostoyhteiskunnassa huomioitu sen kummemmin hallinnollisessa diskurssissa kuin yleisessä mielipiteessäkään. Hänen mukaansa vanhemmuuden kategorian sisällä isyyteen kohdistui yleisesti diskriminaatiota. Aikaisemman tutkimuksen perusteella voidaan

siis melko kiistattomasti todeta isyyden marginalisoituneen vallankumouksen jälkeisessä Neuvostoliitossa (Issoupova 2000; Kukhterin 2000). Neuvostoyhteiskunnassa isä oli ainakin symbolisesti suljettu pois valtion, äidin ja lapsen välisestä kolmiyhteydestä (Issoupova 2000, 31).

Isättömät lapset ja äitien uudet ratkaisut

Isyyden diskriminointi vanhemmuuden kategorian sisällä näkyi neuvostoyhteiskunnassa myös suhtautumisessa yksinhuoltajuuteen ja avioeroihin (Zdravomyslova 1996; Kukhterin 2000). Naisen oli Neuvostoliitossa helppo hakea avioeroa ja lasten huoltajuus myönnettiin helposti äidille (Kukhterin 2000, 85). Neuvostoliitossa naiset olivat avioerotilanteessa miehiinsä nähden vahvassa asemassa, sillä palkkatyö takasi naisille taloudellisen riippumattomuuden. Mikäli äidin palkka ei taannut perheelle elantoa, oli valtio valmis tukemaan äitejä taloudellisesti (Kukhterin 2000, 85). Yksinhuoltajuuteen alettiin erityisesti kaupungeissa suhtautua positiivisesti heti vallankumouksen jälkeisinä vuosina (Goldman 1991, 257). On kuitenkin syytä pitää mielessä, että puhuminen yhdestä ja yhtenäisestä venäläisestä (ja neuvostoliittolaisesta) tavasta suhtautua perheeseen ja käsitykseen yksinhuoltajuudesta ei tee oikeutta asioiden todelliselle luonteelle. Sillä, kuten Goldman (1991, 257) toteaa, vaikka kaupunkilaisnaiset alkoivat pitää lasten kasvattamista ilman isän tukea potentiaalisena vaihtoehtona jo vallankumouksen jälkeisinä vuo-

sina, niin maaseudulla aviottoman lapsen synnyttäminen oli häpeä vielä pitkään.

Vaikka yksinhuoltajuus on Venäjällä ollut kulttuurisesti sallittua – jopa hyväksyttävää – aina vuoden 1917 vallankumouksesta lähtien, ja vaikka yksinhuoltajuus on edelleenkin yleistä,² eivät kaikki naiset ole tyytyväisiä elässään ilman kumppania (Issoupova 2000, 50). Issoupova kertoo, että hän on haastatteluissaan tavannut myös naisia, jotka ovat joutuneet luopumaan lapsistaan taloudellisten syiden vuoksi. Lapsistaan luopumaan joutuneilla naisilla ei ole ollut tarvittavaa sosiaalista turvaverkostoa, jotta he olisivat yksinhuoltajina pystyneet kantamaan vastuun lapsistaan (ibid). Taloudellinen ahdinko ja turvaverkoston puute on saanut venäläiset naiset etsimään myös muunlaisia ratkaisuja elämäntilanteeseensa. Nyky-Venäjällä mahdollisia ratkaisuja ovat lapsesta luopumisen lisäksi myös mm. (ulkomaalaisen) sponsorin tai ulkomaalaisen aviomiehen hankkiminen sekä muutto ulkomaille (Ashwin 2000, 22; Yampolskaya 1997, 104-105; myös Issoupova 2000; Poretskina 1996; Bridger ja Kay 1996, 34).

Historiasta voidaan löytää selityksiä sille, miksi aviomiehen (tai mieselättäjän) hankkiminen on venäläisille naisille tärkeää. Neuvostoliitossa miesten tuhoutuminen muun muassa sodassa tai alkoholin kautta sai aikaan miespulan, joka aiheutti aviomiehen hankkimisen tärkeyden symbolisella tasolla (Rotkirch 1997, 250). Venäläinen isä oli poissaoleva perheen arjessa myös siksi, että jo 1800-luvun lopulta asti venäläiset miehet matkustivat

yleisesti työn perässä pois kotiaan, kaupunkeihin ja tehdaspaikkakunnille, jolloin äidit joutuivat huolehtimaan lapsistaan ilman isän ja aviomiehen tukea pitkiäkin aikoja (Kotovskaia ja Shalygina 1996, 129).³ Miespula ja isien poissaolo neuvostoperheissä sai aikaan paradoksaalisen tilanteen, jossa äideillä oli toisaalta kova tarve päästä naimisiin, koska he tunsivat olonsa vajaaksi ilman miestä, mutta samaan aikaan heillä oli kyky luotsata perheensä arkea ilman miehen läsnäoloa (Rotkirch 1997, 250-251).

Neuvostoliiton hajottua taloudellinen epävarmuus Venäjällä lisääntyi, ja erityisesti naiset menettivät työpaikkojaan, minkä vuoksi naimisiin pääsy nähtiin mahdollisuutena taata elanto itselleen ja lapsilleen (Bridger ja Kay 1996, 34; Zdravomyslova 1996). Erityisesti pienten lasten äidit etsivät taloudellista turvallisuutta usein myös länsimaalaisten miesten kanssa solmittavista avioliitoista (Bridger ja Kay 1996, 34; Warkentin 2000).

Venäläisen miehen suhde alkoholiin

Sosialistisessa Neuvostoliitossa miesten marginaalinen asema perheessä oli puolueen hyväksymä virallinen ideologia. Kukhterin (2000, 83) on sitä mieltä, että neuvostoperheessä naisilla oli määräysvaltaa miehiinsä, ja naisten tehtävä oli ohjailla perhettään. Miesten yllä leijui aina kysymysmerkki heidän käytöksestään ja erityisesti suhteestaan alkoholiin (Kiblitckaya 2000; Zdravomyslova ja Chikadze 2000). Vaikka alko-

holismista sosiaalisena ongelmana alettiin laajemmin keskustella vasta 1980-luvun puolivälissä, niin siitä huolimatta teorialla, jonka mukaan alkoholin runsas käyttö kuuluu perinteisesti venäläiseen kulttuuriin, on pitkä historia (Zdravomyslova ja Chikadze 2000, 36). Zdravomyslova ja Chikadze (2000, 48) ovat jopa sitä mieltä, että ”ankara ryypääminen” kuuluu venäläisten mielestä maskuliinisuuteen. Venäläisen miehen maskuliinisuuteen kuuluu maahanmuuttajanaisten haastatteluiden perusteella myös kotitöistä kieltäytyminen. Haastateltavani kertoo kotitöistä:

H: siellä ehkä että naisen työ pestä tiskiä, siis vaikka hän (mies PP) voisi pestä, mutta se on silleen... että kukaan ei näkisi sitä.

PP: ei oo miehekästä?

H: Tai jotenkin silleen siellä päin. Jos joku peseekin tiskii niin, niin ettei kukaan nää sitä.”

Valtion tukitoimet neuvostoperheille johtuivatkin osittain siitä, että vaikka kotona olisikin ollut mies, saattoi hän olla juopotteleva tai väkivaltainen isä, joka ei pystynyt huolehtimaan perheestään ja sen toimeentulosta. Valtiosta tuli Neuvostoliitossa poissaolevan ja näkymättömän isän korvike, joka tuki neuvostonaisia perheen elatuksessa. (Kukhterin 2000, 78.) Kukhterinin (2000, 83) aineistossa juopon isän oletus tulee esiin mm. haastattelussa, jossa ylpeä poika haluaa erityisesti korostaa sitä, ettei hänen isänsä ollut juoppo eikä hakannut äitiä. Samalla tavalla myös omassa aineistossani haastateltava tuo esiin, että hänen entinen miehensä ”ei ole mikään alkoholik, eikä hän lyö minut”. Se, että puhuttaessa neuvostomie-

hestä häneen liitetään aina myös kysymys alkoholismista, näkyy juuri tässä, että korostetaan isän ja ex-miehen raittiutta. Kukhterinin aineistossa isän raittius oli käynyt selväksi jo aikaisemmin haastattelun kuluessa, mutta silti poika katsoo tarpeelliseksi korostaa, ettei hänen isällään ollut neuvostomiehille tyypillistä alkoholiongelmaa. (Kukhterin 2000, 83.)

Alkoholin ohella myös väkivaltaisuus liitetään venäläiseen mieheen ja perhe-elämään. Joku haastateltavani oli jopa sitä mieltä, että perheväkivalta on Venäjällä elämäntapa. Haastattelemani naiset ovat pääasiassa hyvin avoimia myös perheväkivallasta keskusteltaessa. Eräs haastateltavani kertoi siitä, kuinka hän edellisessä avioliitossaan joutui perheväkivallan uhriksi:

”PP: No, entäs sitten oliko väkivaltainen tää mies?”

H: no, joskus. Ei se joka päivä, mut ett hän ei juonut kyllä viinaa. ... Että kyllä se yhen kerran pahastikin löi minua, että kyllä.”

Myös tässä tulee esiin se, kuinka informanttini haluaa erityisesti korostaa sitä, ettei hänen entinen aviomiehensä ollut alkoholisoitunut, vaikka olikin väkivaltainen. Venäläisen miehen ankara ryypääminen on kuin kulttuurinen itsestäänselvyys, niin että jos joku mies ei käytäkään alkoholia, on sitä joka kerta erikseen tähdennettävä, koska yleinen olettamus on, että jokainen venäläinen mies juo viinaa.

Kohti uutta isyyttä

Vaikka isyyden marginalisoituminen olikin virallisella tasolla vallitseva normi vallankumouk-

sen jälkeisessä Neuvostoliitossa, niin aikaisempi tutkimus osoittaa sen, että isyydestä on olemassa myös toisenlainen tulkinta (Issoupova 2000, 38; Kukhterin 2000, 80). Kukhterin (2000, 82) on nimittäin venäläisiä miehiä haastatellessaan havainnut, että isän ja pojan väliset tunnesiteet usein vallankumouksen jälkeinkin muodostuivat läheisiksi. Isien merkitys erityisesti pojille on aina ollut suuri, siitä huolimatta, että virallinen ideologia määritteli isyyden vanhemmuuden marginaaliin. Myös Zdravomyslovan (1996) tutkimustulokset osoittavat, että ainakin osassa neuvostoperheistä isän paikka on ollut näkymätön vain tutkijoiden tulkinnoissa. Tutkiessaan venäläisiä psykologian opiskelijoita Zdravomyslova (1996, 65) tapaa haastateltavan, joka tuo esiin näkökulman siitä, kuinka nuori nainen kokee isänsä äitiään läheisemmäksi siitä syystä, että äidin tehdessä paljon töitä isällä oli ollut hänelle enemmän aikaa. Haastateltava kertoo, että hänen isänsä oli mm. opettanut hänet lukemaan.

Zdravomyslovan (1996, 65) haastatteluissa tuli esiin myös se, kuinka isä oli osallistunut erään 37-vuotiaan haastateltavan lapsuuden kodissa aina kotitöiden tekemiseen. Haastateltavan lapsuudenkodissa kotityöt teki aina se vanhemmista, jolla sillä hetkellä oli aikaa. Omassa aineistossani eräs haastateltava kertoo siitä, kuinka hänen venäläinen ex-miehensä osallistui kotitöiden tekoon enemmän kuin hänen nykyinen suomalainen miehensä.

”Venäjällä yleensä naiset valmistavat ruokaa, no en tiedä... minun esimerkiksi ensimmäisellä

perheellä oli näin, että mies voi myös valmistaa ruokaa, mutta yleensä minä teen se. Mutta hän auttoi esimerkiksi siivota kodin, ja meillä ei ollut pesukone, ja me yhdessä pesemme vaatteita, ja tiskaamme kuka tahansa.. kenellä oli aikaa se oli näin.”

Neuvostoliiton hajottua isän rooli venäläisessä perheessä on muuttunut. Isät ovat tulleet osaksi perhettä ja isyydestä on tullut Venäjällä tärkeämpää kuin koskaan aikaisemmin. Isyyden merkitys venäläisessä perheessä on kasvanut myös siksi, että Neuvostoliiton hajoamisen jälkeen valtio ei ole enää tukenut äidin ja lapsen elämää taloudellisesti. Isät ovat siis tulleet tarpeellisiksi myös perheen elättäjinä (Kukhterin 2000, 85-86). Aina nuorten miesten ei kuitenkaan ole helppo omaksua johtavaa roolia venäläisessä perheessä, koska venäläiset naiset ovat tottuneet käymään ansiotyössä ja huolehtimaan itsenäisesti perheen asioista – ilman miestensä läsnäoloa. Kukhterin (2000, 88) onkin sitä mieltä, että vaikka venäläiset miehet ovat saavuttaneet jonkin verran valtaa perheissä, niin patriarkalisesta järjestelmästä ei kuitenkaan ole kysymys. Tutkijoiden mukaan venäläiset äidit ovat toivottaneet isät vanhemmuuden kentällä tervetulleiksi, ja jotkut venäläiset miehet ovat alkaneet aktiivisesti ottaa osaa perheen asioiden hoitoon (Kukhterin 2000, 88; Issoupova 2000, 42). Issoupovan (2000, 42) mukaan isyydestä on Venäjällä tullut pikku hiljaa instituutio ja julkisuudessa isyyden kuvaksi on muodostunut aktiivisen ja vastuuntuntoisen isän kuva. Isyyden muutosta kuvaava konkreettinen

esimerkki tulee esille myös haastattelussani, jossa informanttini kertoo siitä, kuinka venäläiset isät voivat nykyisin osallistua myös synnytyksiin:

”Mutta nythän on muuttunut sielläkin (entisen Neuvostoliiton alueella PP) että mä kuulin, että pääsee miehet synnytykseen. Silloin kun minä synnytin että ei.”

Voidaankin siis todeta, että Neuvostoliiton hajottua ”uusi isä” on ilmaantunut venäläiseen perheeseen. Uudella isyydellä (new father) tarkoitetaan isyyttä, jossa mies tietoisesti pyrkii täysimääräiseen isyyteen (Huttunen 1994, 57; Korhonen 1999, 93). Huttusen (1994, 58) mukaan uudessa isyydessä pitäisi näkyä vähintäänkin isän sitoutuminen vanhemmuuteen äidin tavoin, molempien vanhempien samantoinen pätevyys lastenhoidossa ja kotitöissä, kotiin jäämisen mahdollisuus potentiaalisena vaihtoehtona molemmille vanhemmille silloin, kun lapset ovat pieniä, ja lisäksi isän aito kiinnostus lapsiinsa ja heidän hyvinvointiinsa. Isän sitoutuminen vanhemmuuteen tarkoittaa vastuuta niin kotitöistä kuin lastenhoidosta ja kasvatuksestaakin yhtäläillä äidin kanssa (Huttunen 1994, 58). Mikäli nämä asiat eivät näy miehen vanhemmuudessa, niin silloin ei voida katsoa isyyden olennaisesti muuttuneen (Korhonen 1999, 94; Huttunen 1998, 59).

Vaikka uutta isyyttä voidaankin pitää positiivisena perhekulttuurin muutoksena, niin siitä huolimatta voidaan todeta, ettei naisten ole aina helppo luopua ensisijaisesta asemastaan suhteessa lapsiinsa. Korhonen (1999, 95) kertoo Linda Haasin tutkimuksesta, joka osoitti

”että silloinkin, kun äidit halusivat jakaa vanhemmuutta puolisoidensa kanssa, he eivät itse kuitenkaan olleet valmiita täydelliseen tasavertaisuuteen vaan halusivat säilyttää äidillisen yliveraisuutensa”. Samaan lopputulemaan voitaneen tulla myös mietittäessä venäläisen perhekulttuurin muutosta. Ehkä venäläisessä perheessä on lopulta kysymys siitä, ettei äitien sittenkään ole helppoa luopua ensisijaisesta asemastaan suhteessa lapsiinsa, ja siitä, etteivät nuoret miehet osaa ottaa paikkaansa isänä ja aviomiehenä (Korhonen 1999, 96 sekä Kukhterin 2000, 88).

Suomalaisen miehen paikka venäläisen naisen perhe-elämässä

Suomalaisen miehen kanssa parisuhteessa elävien venäläisten naisten voidaan katsoa elävän ”välitilassa”. Välitilalla viitataan perhe-eetoksen rakenteissa havaittavissa olevaan käännekohtaan, joka pitää sisällään irtautumisen vanhasta (maternalistinen eetos), välitilan (vallitseva perhe-eetos) ja liittymisen uuteen familistiseen perhe-eetokseen (Kosonen 2003, 45). Käytän familistisen ja maternalistisen perhe-eetoksen käsitteitä Ritva Nätkinin (1997, 197) tavoin kuvaamaan sitä, kuinka intensiivisesti ja millä tavalla mies on mukana äidin ja lapsen välisessä suhteessa. Familistisessa mallissa lapsen kodin ajatellaan olevan ikään kuin puolisoiden välisessä parisuhteessa ja maternalistisessa mallissa keskeiseksi muodostuu äidin ja lapsen välinen side (Nätkin 1997, 197).

Venäläisten maahanmuuttajanaisten perhe-eetosta ei voida

pitää puhtaasti familistisenä eikä puhtaasti maternalistisenakaan, sillä heidän perhe-eetoksessaan on kaksi toisistaan irrallista sfääriä, nimittäin puolisoiden välinen parisuhde ja äidin ja lapsen välinen kiintymyssuhde. Maahanmuuttajanaiset kertovat lapsen olevan elämänsä tärkeimmän asian, ja mikäli heidän pitäisi valita miehen ja lapsen välillä, niin he valitsisivat lapsen. Siitä huolimatta parisuhdetta suomalaisen mieheen pidetään hyvin tärkeänä ja onnellisuutta tuottavana tekijänä. Erityisesti ne maahanmuuttajanaiset, joilla on lapsi venäläisen ex-puolisonsa kanssa, joutuvat elämään ”välitilassa”, sillä suomalainen puoliso ei välttämättä tule toimeen lapsen kanssa tai voi olla mustasukkainen äidin ja lapsen välisestä kiinteästä siteestä. Mustasukkaisuus saattaa ilmetä esim. niin, että mies kieltää äitiä puhumasta lapselle venäjää miehen läsnäollessa.

”PP: Te puhutte venäjäksi ilmeisesti keskenänne (lapsen kanssa PP)?

H: Joo, me puhumme. Mutta mies aina vaatii, kun hän lähellä me puhumme vain suomea. Koska hän, no hän sanoo näin, että tämä hänen (tyttären PP) suomenkieli paranee ja hän ei halua ulkopuolella meidän puheesta... minä ymmärrän se varmasti ärsyttää kun puhutaan toista kieltä, semmonen.”

Naisten ”välitilassa” eläminen näkyy tässä siinä, että miestä halutaan ymmärtää, vaikka hänen käytöksensä ei olisikaan rationaalista. Avioliiton ja giddensiläisen puhtaan suhteen merkitys – jossa parisuhteet muotoutuvat vain niiden itsensä vuoksi ja kestävät vain niin kauan kuin ne tuottavat tyydy-

tystä tunnetasolla (Giddens 1992) – onnellisuutta tuottavana tekijänä tulee kuitenkin esiin haastatteluisa. Toisaalta voidaankin siis ajatella, että suomalainen mies tulee poissaolevan tai näkymättömän venäläisen miehen (isän) tilalle venäläis-suomalaisessa perheessä. Haastateltavani toteaa onnellisesta avioliitostaan:

”Niin no, se on varmaan, että rakkkaus, että tunnetta pitää olla tietysti. Ja sitten tämä luottamus. Ja tämä niin kuin tämä vapaus tavallaan, mikä se on, että ei suleta toista siihen liittoon.”

Maahanmuuttajanaisten haastatteluissa lapsen parhaan näkökulma tulee esille useammallakin tavalla. 1970-luvulla syntynyt informanttini pohti tilannetta, jossa hän halusi erota lapsensa isästä, venäläisestä aviomiehestään. Hän pohti lapsen onnen ja lapsen edun kautta sitä, millainen elämä hänen tulee valita: onneton parisuhde, jossa lapsella on isä, vai ero lapsen isästä ja mahdollinen yksinhuoltajuus (ilman uutta miestä perheessä), jolloin lapsella on äiti, joka on onnellinen ja tasapainoinen. Eroamispäätöksen teki äidille entistä vaikeammaksi se, että mies ei hänen sanojensa mukaan ”ole mitään huono ihminen”, koska hän ei ollut alkoholisoitunut eikä väkivaltainen. Äiti pohti jälkeen päin tilannettaan:

”Ja minä totta kai paljon ajattelen lastani, koska se minun oli tärkeä, että lapsella on oma isä. Mutta kun minä yritän ajatella kuinka parempi kuitenkin, oma isä ja tämä onneton elämä tai jotkut muut, ei isä, tai miestä ei ketään, mutta äidin kanssa kun äiti on rauhallinen ja onnellinen ja voi antaa rakkautta lapsille.”

Lapsen parhaan nimissä perustellaan Suomessa asumista myös niissä tilanteissa, joissa Venäjällä syntynyt lapsi haluaisi muuttaa takaisin Venäjälle. Äiti pohtii sitä, kuinka suomalainen koulutus ja lapsen elämäkokemus Suomessa parantaa lapsen mahdollisuuksia selvitä tulevaisuudessa entistä paremmin. Venäjällä syntyneet lapset kun eivät aina ole kriittikittömiä Suomessa asumista kohtaan, vaan lapset haluaisivat eräissä tapauksissa asua mieluummin Venäjällä, mutta äidit ovat sitä mieltä, että vaikka lapset eivät sitä ymmärräkään, niin Suomessa asuminen on heidän parhaakseen.

”...silloin ajattelen olenko minä tehnyt oikein tai väärin, kun minä kuitenkin muuttanut, vaikka tämä rakkaus oli. ... Ja sitten minä mietin taas tyttärestä, että minkälainen elämä voisi siellä olla ja tässä. Ja minä luulen kuitenkin, että vaikka hän ei ymmärtänyt mutta varmasti hänellä parempi elämä tulevaisuudessa. Ja jos hän menee takaisin, hän voi. Mutta hänellä on enemmän kokemusta ja varmasti tietoja ja tämä koulutusta, se voi auttaa häntä, vaikka hän haluaisi asua siellä sitten myöhemmin.”

Haastattelemillani avioliitossa olevilla maahanmuuttajanaisilla parisuhde näyttää muodostuvan merkittäväksi elämänlaadun tekijäksi. Vaikka maahanmuuttajanaiset pitävät lapsiaan elämänsä tärkeimpänä asiana, on parisuhde suomalaisen mieheen tärkeällä sijalla heidän elämässään. Suomalaista miestä arvostetaan kumppanina. Myös Warkentin (2000, 8) toteaa tulostensa osoittavan, että venäläiset maahanmuuttajanaiset arvostavat suomalaisia miehiä, koska pitävät näitä kiltteinä ja

luotettavina aviomiehiä. Haastateltavani kehuu miestään:

”Minun mies aina kannustaa minua ja tukea ja kun minulla on hyvin vaikeita tilanteita... Ja hän aina sanoo, että sinä voit ja sinä jaksat. Ja kun minä pyysin apua hän aina antoi.”

Voidaankin ajatella, että Suomessa asuvat venäläiset naiset ovat siirtymässä välitulasta kohti familistista perhemallia. Suomalainen aviomies on ikään kuin ”puuttuva kolmas” äidin ja lapsen (lasten) elämässä. Kolmannella tarkoitan tässä päinvastaista kuin Riitta Jallinoja (2000), joka puhuu ”ratkaisevasta kolmannesta”. Ratkaiseva kolmas voi Jallinojan (2000) mukaan olla mikä tahansa puolisoien välistä parisuhdetta häiritsevä tekijä (esim. jommankumman puolison aikaa vievä työ, harrastus tai jopa lapsi). Venäläisten maahanmuuttajanaisten kohdalla suomalainen mies äidin ja lapsen elämässä tulee kuitenkin korvaamaan venäläisen isän tai miehen poissaoloa, joten suomalainen mies on maahanmuuttajanaisten elämässä ”puuttuva kolmas”, eikä negatiivinen ”ratkaiseva kolmas”.

Yhteenveto

Venäläinen mies on perinteisesti ollut poissaoleva venäläisessä perheessä. Tunnetut historialliset syyt ovat vaikuttaneet siihen, että venäläinen perhe-eetos on ollut maternalistinen. Vaikka venäläiset naiset ovatkin suoriutuneet perhevastuista perinteisesti ilman miehen (isän) läsnäoloa, niin ei se tarkoita sitä, etteivätkö venäläiset naiset olisi kaivanneet miestä perheeseen. Neuvostoliiton ha-

joamisen jälkeen perhekulttuuri Venäjällä on ollut voimakkaan muutoksen kohteena ja nykyisin on siirrytty kohti familistisempaa perhe-eetosta.

Familistiseen perhe-eetokseen kuuluu myös uuden isyyden esiinmarssi; venäläiset miehet (isät) ovat vaimojensa (äitien) ohella alkaneet kantaa vastuuta lastensa hoidosta ja kasvatuksesta. Vaikka uuden isyyden esiinmarssi onkin nähtävissä venäläisessä perhekulttuurissa, niin siitä huolimatta venäläiset naiset ovat etsineet puuttuvaa kolmatta (miestä perheeseen) myös ulkomaalaisten miesten kanssa solmimistaan parisuhteista. Nykyvenäläistä tilannetta mietittäessä huomataankin, että silloin kun isän paikka venäläisessä perheessä jää edelleen tyhjäksi, niin venäläiset naiset ovat etsineet taloudellista turvallisuutta esim. länsimaalaisten miesten kanssa solmimistaan avioliitoista (Bridger ja Kay 1996, 34)⁴. Näitä avioliittoja, joissa taloudellisella turvallisuudella avioliiton motiivina on oma osuutensa, arvostavat erityisesti ne venäläiset naiset, joilla on pieniä lapsia (Bridger ja Kay 1996, 34). Venäläisen isän perhevastuun kantaa siis nykyisin – ainakin joissain tapauksissa – länsimaalainen mies.

Epävarma taloudellinen tilanne on siten yksi syy, minkä vuoksi venäläiset naiset hakeutuvat ulkomaille ”miehelään”. Suomeen muuttaneiden venäläisten naisten haastatteluista voidaan tehdä se johtopäätös, että olivatpa Venäjältä lähdön syyt mitkä tahansa, niin monet Suomessa asuvat venäläiset ovat onnistuneet solmimaan kiinteän ihmissuhteen suomalaisen puolisonsa kanssa. Ongelmaksi

näyttäisi kuitenkin kehkeytyvän se, kuinka venäläis-suomalaisessa perheessä, jossa venäläisellä naisella on lapsi (lapsia) edellisestä venäläisestä avioliitostaan, löydettäisiin toimiva perhemalli. Toimiiko venäläisten naisten omaksuma familistinen perheideologia venäläis-suomalaisten perheiden arjessa?

Viitteet

¹ Biologisella isyydellä tarkoitan tässä miestä, joka on siittänyt lapsen; seuraten Marjo Kurosen (2003, 118) määritelmää.

² Avioliiton ulkopuolella syntyneiden lasten lukumäärä ei ole laskenut Venäjällä sitten vuoden 1980 (Issoupova 2000, 49).

³ Tyypillinen ilmiö venäläisessä ja sittemmin neuvostoliittolaisessa yhteiskunnassa oli kausityöt, joiden perässä miehet ja isät matkustivat usein pitkiksi ajoiksi kauas pois kotoaan (Kotovskaia ja Shalygina 1996, 129).

⁴ Pilkington (1996, 3) viittaa Alekseenkovin, Baranovin ja Nevarin (1993) tutkimukseen, jonka mukaan 10% venäläisnuorista kertoo halustaan muuttaa pysyvästi länteen.

Lähteet

Ashwin, Sarah. Introduction: Gender, state and society in Soviet and post-Soviet Russia. Kirjassa *Gender, State and Society in Soviet and Post-Soviet Russia*. Sarah Ashwin (ed.). Routledge. London 2000, 1-29.

Attwood, Lynne. Young people,

sex and sexual identity. Kirjassa *Gender, Generation and Identity in Contemporary Russia*. Hilary Pilkington (ed.). Routledge. London 1996, 95-120.

Bridger, Sue ja Kay, Rebecca. Gender and generation in the new Russian labour market. Kirjassa *Gender, Generation and Identity in Contemporary Russia*. Hilary Pilkington (ed.). Routledge. London 1996, 21-38.

Castrén, Anna-Maija. Perhe ja työ Helsingissä ja Pietarissa. Elämänpiirit ja yhteiskunta sosiaalisissa verkostoissa. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 803. SKS. Helsinki 2001.

Giddens, Anthony. *The Transformation of Intimacy: Sexuality, Love and Eroticism in Modern Societies*. Olity Press. Cambridge 1992.

Goldman, Wendy. Women, Abortion, and the State, 1917-36. Kirjassa *Russia's women: accommodation, resistance, transformation*. Barbara Evans Clements, Barbara Alpern Engel and Christine D. Worobec (ed.). University of California Press. Berkeley 1991, 243-266.

Goldman, Wendy. Women, the State & Revolution. Soviet family Policy & Social Life, 1917-1936. Cambridge University Press. United States of America 1993.

Huttunen, Jouko. Isyys ja miehisyys: isä perhepsykologisessa tutkimuksessa. Kirjassa *Ydinperheestä yksilöityviin perheisiin*. Juha Virkki (toim.). Arena. WSOY. Juva 1994, 46-66.

Huttunen, Jouko. Isästäkö äidin kaltainen vanhempi? Kirjassa

Koti kasvattajana, elämä opettajana. Leena Laurinen (toim.). Atena kustannus. Juva 1998, 36-66.

Issoupova, Olga. From duty to pleasure? Motherhood in Soviet and post-Soviet Russia. Kirjassa *Gender, State and Society in Soviet and Post-Soviet Russia*. Sarah Ashwin (ed.). Routledge. London 2000, 30-54.

Jallinoja, Riitta. *Perheen aika*. Otava. Keuruu 2000.

Kiblitkaya, Marina. Russia's female breadwinners: the changing subjective experience. Kirjassa *Gender, State and Society in Soviet and Post-Soviet Russia*. Sarah Ashwin (ed.). Routledge. London 2000, 55-70.

Korhonen, Merja. Isyyden muutos. Keski-ikäisten miesten lapsuuskokemukset ja oma vanhemmuus. Joensuun yliopiston yhteiskuntatieteellisiä julkaisuja. Nro39. Joensuun yliopistopaino. Joensuu 1999.

Kosonen, Ulla. Naisia työn reunoilla. Elämäkokemusta ja ikäsyrintää. Sophi. Jyväskylän yliopisto 2003.

Kotovskaia, Mariia ja Shalygina, Natal'ia. Love, sex and marriage – the female mirror: value orientations of young women in Russia. Kirjassa *Gender, Generation and Identity in Contemporary Russia*. Hilary Pilkington (ed.). Routledge. London 1996, 121-131.

Kukhterin, Sergei. Fathers and patriarchs in communist and post-communist Russia. Kirjassa *Gender, State and Society in Soviet and Post-Soviet Russia*. Sarah Ashwin (ed.). Routledge. London 2000, 71-89.

Lapidus, Gail Warshofsky. Women

- in Soviet Society. Equality, Development, and Social Change. University of California Press. United States of America 1978.
- Nätkin, Ritva. Kamppailu suomalaisesta äitiydestä. Gaudeamus. Tampere 1997.
- Pilkington, Hilary. Introduction. Kirjassa Gender, Generation and Identity in Contemporary Russia. Hilary Pilkington (ed.). Routledge. London 1996,1-18.
- Poretskina, Evgenya. Mothers and Children. Worries and Expectations for the Future. Kirjassa Women's Voices in Russia Today. Anna Rotkirch and Elina Haavio-Mannila (ed.). Dartmouth. Aldershot 1996, 124-136.
- Rotkirch, Anna. "Hökkelit suuren joen rannalla" – äidit ja tyttäret Venäjällä. Kirjassa Vanhemmat ja lapset. Sukupolvien sosiologiaa. J.P. Roos & Anna Rotkirch (toim.). Gaudeamus. Tampere 1997, 241-263.
- Tartakovskaya, Irina. The changing representation of gender roles in the Soviet and post-Soviet press. Kirjassa Gender, State and Society in Soviet and Post-Soviet Russia. Sarah Ashwin (ed.). Routledge. London 2000, 118-136.
- Warkentin, Raija. Russian immigrant women in Finland. Siirtolaisuus / Migration 2000: 27:2, 5-12.
- Yampolskaya, Svetlana. Russian families past and present. Kirjassa Unresolved Dilemmas. Women, work and the family in the United States, Europe and the former Soviet Union. Kaisa Kauppinen & Tuula Gordon (ed.). Ashgate, Aldershot 1997, 92-111.
- Zdravomyslova, Elena. Problems of Becoming a Housewife. Kirjassa Women's Voices in Russia Today. Anna Rotkirch and Elina Haavio-Mannila (ed.). Dartmouth. Aldershot 1996, 33-48.
- Zdravomyslova, Elena and Chikadze, Elena (2000). Scripts of Men's Heavy Drinking. – Idäntutkimus 7:2, 35-51.

7. Muuttoliikesymposiumi

MUUTTAAKO ONNI MAALLE?

Suurten ikäluokkien valinta

23.–24.11.2005, Sigyn-sali

Linnankatu 60, Turku

Muuttoliikkeen tutkimuksen suurtahtuma, Muuttoliikesymposiumi, on järjestetty Turussa Siirtolaisuusinstituutin toimesta viiden vuoden välein vuodesta 1975 alkaen. Symposiumin johtavat teemat ovat aina käsitelleet maan sisäisen muuttoliikkeen ajankohtaisia kysymyksiä. Tämänvuotisen symposiumin aiheena on suurten ikäluokkien tulevaisuuden asuinpaikan valinta – kaupunki vai maaseutu.

Suuri osa pian sotien jälkeen 1940- ja 50-luvuilla syntyneistä ikäluokista muutti rakennemuutoksen myötä maaseudulta kaupunkiin. Lähivuosina nämä suuret ikäluokat ovat siirtymässä eläkkeelle. On odotettavissa, että merkittävä osa heistä aikoo muuttaa takaisin maalle jäädessään eläkkeelle.

Symposiumissa esitellään uusinta tutkimustietoa, ja se toimii myös foorumina tutkijoiden ja päättäjien kohtaamiselle.

Tervetuloa mukaan!

Lisätietoja: Tutkimusjohtaja Elli Heikkilä, Siirtolaisuusinstituutti
puh. 02-2840 450, email: elli.heikkila@utu.fi